

FÓRUM

Dávid Gyula

Ami a félelmen túl van

Könczei Csilla vitaindítóként közölt tanulmánya – amint a *Magyar Kisebbség* kísérőlevele fogalmaz – „az ügynökkérdés minél alaposabb bemutatására” kezdeményezett vita bevezetőjéül szolgál. Az első rész személyes telítettsége alkalmas arra, hogy felidézze azt a korszakot, amelyre a társadalmi méretűre növesztett félelem és bizonytalanságérzés volt a jellemző, a második rész pedig összefoglalja az olvasó számára azokat a törvényeket és törvényerejű szabályokat, amelyek révén a tárgyalt korszak mibenlétének részismeretekből összeálló teljessége megismerhető lenne, illetve amelyek tendenciózusan megalkotva ezt a – társadalom széles rétegei által igényelt – megismerést akadályozni, manipulálni, végső fokon az idők végtelenjébe menően elhalasztani hivatottak.

Az egész téma – mármint az ügynökkérdés – tisztába tétele, amennyire fontos lenne a hazai társadalom közérzetének megtisztítása, egy valóságos „felszabadulás” szempontjából, jelen pillanatban szerintem épp oly esélytelen. Miért?

Ma már világos, hogy az 1989 decemberi „rendszerelváltás” tulajdonképpen szimpla hatalomátvétel volt. A 80-as évek második felére egyre inkább összezsugorodott az a réteg, amelynek érdeke volt a Ceaușescu-diktatúra rendszerének fenntartása, s a felszín alatt a hatalomban lévő erők jelentős része is valamiféle változásra játszott már – és persze arra, hogy abban megőrizze a maga (korlátolt, de adott korlátok között igencsak valós) hatalmát. „Au plecat ai noștri, au venit ai noștri” – ez volt a lényege mindannak, ami történt. A diktátor-házaspárt eltették az útból, első számú kiszolgálóira tessék-lássék perekben jelképes értékű büntetéseket róttak ki (ha csak fel nem mentették őket), a hatalmat fenntartó gépezetet pedig átfestették Ennek a „rendszerelváltásnak” a levezénylői hamarosan átvedlettek az új rendszer haszonélvezőivé, kezdve a ma már milliárdos vagyonnal rendelkezőktől, egészen addig az igénytelen kisszekusig, akinek – konkrét példa az egyik Hargita megyei faluból – mindössze négy volt állami gazdasági istálló „jutott”, amelyeket ma jó pénzért bérbe ad vállalatoknak, s az így kiegészített szekusnyugdíj birtokában békésen eléldégl, holta napjáig.

Az 1989-es változásnak – nevezzük ezzel a ködösítő szóval – egy össz-társadalmi méretekben érzékelhető haszna azért volt: szertefoszlott a félelemnek az a légköre, amelyet Kőnczei Csilla olyan érzékletesen idézett fel. De emlékezzünk csak vissza, ezen a ponton már 1989 decembere előtt is sokkal rafináltabban működött a gépezet. A „régiben szép időkben” – 1956 után – húsz-harminc-ötven főből álló „lot”-okat konstruáltak, halálos ítéletekkel és kivégzésekkel olyan esetekben, amelyekben a nyolcvanas években „már csak” néhány hetes végzetűségi kihallgatás, majd az országból való kiutasítás járt, bizonyos esetekben vonatból való titokzatos kiesések, rejtélyes „öngyilkosságok”. Ez utóbbiak persze megrázták azt a kis kört, amelyben az áldozatok személyesen ismert, becsült emberek voltak, de a „nagyközönség” inkább a közellátás katasztrófáisan romló helyzetét, a csirkelábért való sorbanállást, a fűtés- és villanyáramkorlátozást ésatöbbit érzekelte.

Amikor már mindentől félni kellene, az ember eljut oda, hogy nem fél semmitől. Illetve a félelem légkörét „természetes” adottságként éli meg, mint a csirkelábért való hajnali sorbanállást.

A Ceaușescu-hatalom összeomlását annak kitervelői a szabadság látszatának megteremtésével kapcsolták össze. Vigyáztak arra, hogy a számonkérés lehetőleg minél szűkebb kört érintsen, s miközben hagyták hogy a média kiélje magát „a kommunizmus dossziéjának” feltárásában (emlékszünk valóban megrázó dokumentumfilmekre, sorozatokra), vigyáztak arra, hogy utána ne történjen semmi. A téma „lefutott”, az emberek napirendre tértek a (mások által megélt) szenvedések fölött, aztán szaladt mindenki a napi megélhetés után, amely – ebben a volt hatalom letéteményesei által levezényelt új formában – nem sokkal (csak legfeljebb másként) volt kevésbé megterhelő, mint a korábbi. A híres „Temesvári Kiáltvány” 8. pontját megfogalmazóin kívül senki sem vette komolyan: az új rendszer egy kvázi-demokrácia keretei között nem hogy engedte, de maga építette be struktúráiba a korábbi hatalom immár új köntösben megjelenő birtokosait.

Eközben persze fel-felröppentek ügynök-ügyek, amelyeken elrágódhattott a nép, és amelyek főképp alkalmasak voltak arra, hogy az új politikai élet némely kényelmetlenné váló szereplőjét lesöpörjék a pályáról. A társadalom pedig, amely nem élhette meg a múltjával való szembenézés katarzisztát, megkönnyebbülten elrágódott a neki odadobott gumicsontokon.

Így jutottunk el 2006 decemberéig, amikor az államfő a Parlament előtt „megbélyegezte a kommunizmust”. Megrázó bűnlajstroma olvasható az elnöki nyilatkozat háttérében álló, több, mint 600 oldalas szakjelentésben az 1947 utáni korszakban elkövetett tetteknek – bűnlajstrom, amelynek nyilvánosságra hozatala után várhattuk, hogy végre eljön a valóságos jóvátétel

ideje: végre megkezdődik a korábbi haszonélvező totális állam és a haszonélvezetet a maguk egyéni hasznára váltó kis-pecsenyésütők által elrabolt anyagi (és szellemi) javak visszaadása azoknak, akikről annak idején elrabolták. Persze ez nem lenne egyszerű dolog – hatalmas vagyonok visszamozgatását jelentené (tulajdonképpen a történelem kerekének visszaforgatását az állampolgár létének szintjén) –, de a jóvátétel még azokon a területeken sem indult el, ahol erre már törvényeket alkotott az „új parlament”, s ahol tulajdonképpen anyagi kár senkit nem ért volna (azokra a szellemi javakra gondolok, amelyeket a civilszférától vett el a totális állam: a kisebbségi egyházak anyakönyveire, a magyar egyesületek könyvtáira, levéltáira például). Tudjuk, hogy ennek a „mulasztásnak” mi az oka. És ez azt jelenti, hogy a lényegét illetően továbbra is fenntartandónak tekintik azt a helyzetet, amely a magyarság – hogy csak magunkról beszéljünk – saját múltját egy többségi hatalmi felügyelet függvényévé tette.

A „nyilvános közbeszéd”-nek, amelyről zárómondataiban Könczei Csilla beszél, épp csak az alapfeltételei hiányoznak, az, hogy ennek a közbeszédnek, amely „szembe mer nézni a tényekkel, amelyik nem tussolja el a bűntényeket, nem védi a kollaboracionizmus”-t, *következményei legyenek* a közélet területén. Egyébként „marad a bűnbakkeresés”. És az „ügynökkérdés” felvetésének mai állapotában ez a cél. Egy poszt-diktatúrában (amelyben ráadásul – egyesek szerint – bizonyos erők egy új diktatúra előkészítésén munkálkodnak) tartok attól, hogy a „nyilvános közbeszéd” épp ahhoz járul hozzá, ami ellen meg kellene indulnia. Hogy a manipuláció milyen eredményes, azt jelzi az a vélemény, amelyet egyik volt politikai elitelt, börtönt viselt sorstársamtól hallottam: számomra – mondta – az igazán gyűlöletesek az egykori besúgók, mert a szekusok – velünk szemben – csak a mesterségüket gyakorolták.

Én nem azt mondom, hogy tovább hallgassunk, hogy védjük-magyaráz-zuk-mentegessük a kollaboránsokat, az ügynököket, azokat, akik a maguk tevékenységi területén hozzájárultak a félelem légkörének fenntartásához. Azt mondom, hogy ha foglalkozunk is ezekkel a kutatások nyomán, vagy a manipulátorok szándékai szerint nyilvánosságra került esetekkel, sohase felejtjük el közben azt, hogy ezek az esetek egy *nagy egésznek a részei*, annak a rendszernek a részei, amely kitalálta és működtette őket, és nekünk a nagy egészre kell függesztenünk a szemünket.

Ez a posztkommunista világ ugyanolyan manipulált világ, mint a korábbi volt. S az „igazság” benne eszköz arra, hogy a manipulátor a maga céljait a közönséggel elfogadtassa. Az Állambiztonsági Hivatal irattárát ma a pártok által megnevezett tisztségviselők tartják a kezükben, s a politikai érde-

kek függvényében ma is adagonként kerülnek a nyilvánosság elé annak a morzsái. Holott ha a cél a „tisztító vihart” előidéző valóságos nyilvánossághozatal lett volna, egyszerűen ki kellett volna nevezni az irattár új személyzetét (a kapustól és éjjeli őrötől a vezérigazgatóig), át kellett volna adni nekik a levéltárak kulcsait, s ettől fogva az ő egyetlen feladatuk és felelősségük: a múlt minden mellékkörülménytől független feltárása. Mivel ilyesmi ma csak a tudományos-fantasztikus regények birodalmában, s ott is legfeljebb egy Földön kívüli civilizációban képzelhető el, nagy felelősség bedőlni a gumicsont-dobálóknak.

Nagy felelősség, de nem lehetetlen. Az a mértéktartás, amit a mi „nyilvános közbeszédünk” Szilágyi Domokos „ügynök-múltja” ügyében tanúsított, jelzésértékű erre nézve.